

in pozneje Cerkev. Človek je oboje, zato je tudi življenje delavnik in praznik. So vrednote, ki zanje ni previsoka cena celo žrtvovati življenje. A na poti do teh vrednot je treba dela. Za delo je pa treba vere vase; dejanje hoče volje, in volja zavesti. Tem večja je kaka doba, čim trdneje je verovala v svojo moč. Seveda ni vsak za vse. Moderna veda nas uči tudi v tem ekonomije (Taylorjev sistem). Uči nas pa tudi, kako spoznavati svojo moč (Parsonsova metoda o določanju poklica). V tem zmislu je treba preosnovati tudi šolstvo.

V drugem delu govori o pomenu spoznanja. Zopet najprej posreduje v pravdi, ali je veda za življenje, ali je sama sebi namen. Brani pravice intelekta, a ne na kvar »drugim funkcijam spoznavajočega duha«. Tudi pragmatizem ima svoj prav. Ali, življenje je več kot pa skrb za jutri! S posebno toplino se zavzema Ozvald za pomen »doživljanja« ter »intuicije«. Tu ga očitveno očaruje Bergson. Nasproti oboževanju vnanjega sveta po pravici postavlja vedno bolj rastoče umevanje notranjosti. S tega vidika so pisana poglavja: Jaz, Ti, Zgodovina — učiteljica v življenju, Umetnost, Verstvo, Logika srca.

V tretjem delu govori o ljubezni in sočutju. Nekak epilog je klic: memento vivere! imej v mislih življenje, a pravó življenje! —

Ne moremo reči, da bi se z vsem ujekali, kar nam nudi ta knjiga. Ta in ona misel je preveč nejasna, ta in ona dvomljiva, ta in ona po našem mnenju tudi zmotna. Toda krivico bi delali pisatelju, če ne bi priznali, da siplje pred nas — iz svojega in tujega — bogastvo misli in da je v tem bogastvu mnogo biserov pravega pedagoškega spoznanja. Nihče ne bo čital te knjige, da se ne bi duševno obogatil. Treba jo je pa res »brati«: večkrat in v odlomkih. Škoda, da o prvem, kar bi želeli izvedeti, o najglobljem zmislu življenja in zadnjem cilju vzgoje, ne ve nič jasnega in določnega povedati. Tu je najbrže vzrok tudi vse druge nejasnosti.

A. U.

S poti. Napisal Izidor Cankar. Založila in izdala Nova založba v Ljubljani. Nova knjižnica 3. — Ko sem sedaj zdržema prebral to knjigo — morda sem jo bolj prevzil, nego prebral — sem se nasmehnil, ko sem se domislil, da mi je rekel nekdo: (ko je spis izhajal v Domu in Svetu) Kakšen potopis pa je to? Niti tega ne pove, kako visok je Markov stolp. In drugi je pisal: »Ti, ali je resnično tisti perverzni Fritz celo duhovnik?« In še tretjega sem se domislil, ko sem avtorju trdil sam: Zares dvomim, če boš še kdaj kaj boljšega napisal. In ko sem bral Stanko Majcenove misli ob tej knjigi in njegovo trditev: »Ta knjiga vsakdanjim skrbem ne pomeni nič, svetu lepote in ljubezni pomeni vse« sem se zavedel, da je moj nasmeh upravičen. »S poti« tolmačim takole: S poti, kjer sem vse svoje sile, vso svojo mlado dušo zakopal v spoznavanje resnične lepote, kjer sem bil sredi milijonov tako prisrčno sam s svojo ljubeznijo do nje — s te poti prihajam k tebi, domovina, in ti najbolj žarki zibelj svoje duše poklanjam za na pot — za novo pot do teh ciljev. Ne tistim, katerim ne pomeni umetnost nič, ampak tistim, ki bi se utegnili okužiti v gnilem ozračju, disorientirati se in propasti — tistim mladim, močnim, hrepenečim veljaj to »zdravilo«. Grenko je. Zakaj toliko šibe, kaljene v strupu in ne v megli, ni še zlepa zažvižgalo nad nami.

Pisatelj je slutil n. pr. vprašanje o višini Markovega stolpa in je odgovoril: »O potopis, ti stara nadloga! Nezakonsko dete jalove zadrege, sramotno dejanje obupanca, pesniška laž nepesniških pisarjev. Zgodovina mukotrpnih ur ob pisalniku, nazorni nauk v puščavi domišljije, pavovo perje, utrgano na tujem zelniku« itd. Nekaj takih potopisov smo doživeli, za katere je bilo škoda jelk, ki so padle za papir tem mukotvorcem. — Ljubljana — matjuška naša — ali ni lepa, ali ni resnično hrepenenje vzbujajoča — vsem, ki niso v njej, ali ki pridejo vanjo samo tedaj, ko je vsa slovesna in praznična in se takoj spet poslove! Dà, taka je. Kdor pa se potopi vanjo, ga obide mrzlica, če ni postal alga med algami itd. Težko je biti odkritosrčen in največ poguma je potrebno za to lastnost. Zakaj ljudi ne boš razjezil z ničimer bolj, kakor če jim pomoliš pred obličje zrcalo. Le bodi pripravljen na klofute in pljunke. Kdo pa bi vrtal po lastnem srcu in tipal po lastnih možganih? Ta strašni dolgčas! Še mislijo naj ob literaturi! Kako pa! In samega sebe naj najdejo v njej, svoje temne koticke v srcu, ki jih tako nervozno zaklepajo! Tak je ta spis, kar nič za kratek čas. Programatičen se mi zdi, kjerkoli ga odpreš, vsako poglavje je zase celota: naj je debata pred Assunto, naj je razgovor o moslji, naj je Fritzova pereča ironija, ali Estere nežno, čisto žensko čuvstvovanje, njena velika, odpuščanja polna ljubezen — vse skupaj, ali vse posamič sili, da bereš, ne siliš naprej, ampak se zamisliš in si izprašuješ vest. Nekdo mi je rekel: To ni slovenski spis, to je že evropska knjižica! Utegne imeti prav. F. S. F.

S. Gregorčič. Poezije I. Životopis napisal Ivan Dornik. Ljubljana 1919. Založila Jugoslovanska knjižgarna.

»Zlata knjiga« je doživela novo izdajo v obliki, ki je vzornookusna in neprimerno priročna. Vsebinsko je knjiga ponatis izdaje »Poezij« iz leta 1882. Ugotoviti bi bilo treba, ali je ponatis res točen (kri [3] mesto kri!) in natančen. O tem soditi ne morem, ker nimam prve izdaje pri rokah. (Že tretji sem za Opeko in Medvedom!) Primerjal pa sem besedilo z izdajo iz l. 1885. in sem našel sledeče razlike:¹ Prašam svitile milijone (2) — Svitile prašam milijone (2); upri (2) — upri (3); kri (3) — kri (4) (vide faksimile v Moh. knjigi!); pesmice (9) — pesemce (11); britkóst (10) — bridkóst (13); nédolžno (11) — nedolžno (13); najhujša (14) — narhujša (16); osóde (19) — usóde (21); to prisegam (19) — to prisezam (21); devic (20) — devic (22); grómi (21) — grmi (23); zaječi (22) — zaječi (24); strupene (26) — strupène (26); dete (30) — déte (32); srce (33) — srcé (34); kakó (38) — kakó (39); hčér (39) — hčer (40); zèmlji (39) — zèmlji (40); presnovljanje (41) — presnavljanje (42); »Lastovke ... zvesto« (45) — Lastovke — zvesto. (46); V Celici (47) — V celici (48); zá-me (48) — záme (49); prigréje (50) — prigreje (52); Z njo (51) — Ž njo (53); boj (57) — bój (60); romarica (58) — rómarica (61); željo (60) — željo (63); pogléd (63) — poglèd (66); zanesi (64) — zanesi, (67); bol (65) — ból (68); Gorje ti (65) — Gorje ti, (68); mano (67) — mánø (70); srebrnočisti (68) — srebrno — čisti (71); oh (69) — ah (72);

¹ Netočnosti v pretisku ni zakrivil g. Dornik, ki nam je izjavil, da korekture niti videl ni. Uredn.

v tém (70) — v tem (73); nima (72) — nima (75); zelenih (73) — zelenih (78); sam (80) — sam, 84; uzórom (80) — uzòrom (85); — móje (82) — móje (87); — gróbu (83) — gróbu (87); polóti — polóti (92); lastnina (87) — lástnina (93); tam góri (94) — tam góri (100); hruméc (100) — hruméc (107); mnógi (104) — mnógi (111); nobéna (105) — nobéna (112); čakajoč (109) — čakajoč (116); tabo (110) — tábo (117); njega (112) — njéga (119); vanj (114) — vánj (121); pride (114) — príde (121); snežéni (125) — snežéni (125); ondu (127) — ondi (126); posteljo (121) — pôsteljo (129); nebó (127) — nebó (134). — Če je Dornikov prepis točen, je vrednost knjige izredno večja, ker je prva izdaja »Poezij« tako redka. Glede nekaterosti bi veljalo seveda ugotoviti en princip, ali naj se ponatiskuje: prelívajóče (41, 42); strášan (64, 67); deklè — gorè (!) (58, 61); pesemco (11) — pesmico (32, 33); tébi — nébi (29, 30); oginj — boginj i. dr. Sicer bi kazalo izdajati klasike s potrebnimi akademičnimi nujnimi variantami pod črto, kakor to delajo drugi narodi, če ne izdajajo za ljudstvo. In Dornikov Gregorčič se mi zdi, da ni namenjen ljudstvu, ker ljudske izdaje ne potrebujemo, odkar imamo Mohorjevo, ki vsebuje 48 pesmi iz prvega zvezka »Poezij«. Zdi se mi pa, da je Dornik odmenil knjigo vendarle vsaj izobraženejšemu občinstvu. Njegov uvod, njegov »životopis« je namreč tako čudno neakademski, ektemporiran, podlistkarski v »lieux communs«: ožji tovariši (IV), »literarno delo, ki ga je započel« (V) i. p. Uvod v pravem pomenu spis ni, ker ni nikak študij Gregorčičeve umetnosti, umetnostne posebnosti in pesniške tehnike. Kot »životopis« pa visi v praznem brez ozadja, katero je znal še celó neakademski Gregorčič tako toplo izličiti v svojem življenjskem opisu Erjavčeve osebnosti (Moh. Kol.). Prvikrat berem v Dorniku o »folium dioecesanum« mesto o »periodicum«. Nesoglasno bi znalo biti, če govori D. o postanku pesmi »Njega ni« v bogoslovskih letih. Iz Opeke (D. i. S. 1907, str. 37 sl.) bi sledila letnica 1882.¹ Kaj naj sodim o teh besedah: »In imel je (Mahnič) prav. Toda njegove misli so bile zapisane 30 let prezgodaj in so nam mnogo škodovala v političnem boju.« Načelna resnica je resnica danes in včeraj, ni nikoli prezgodnja. Naivnost strankarja je, govoriti, da je nam škodovala, (kakor da je stranka vse; kakor da je životopis v knjigi samo »nam«!). V tem stavku je Dornik nejasen, zelo okoren. Opazka o Jože Lavrenčiča knjigi, in »znamki v knjigi« (XVII) mi je posilila smeh in me spomnila veliko poučnejše zgodbe: Gregorčičeva ostalina: Naivnozaupljiv gospod posodi iz Gr. zapuščine Weberjeve: Dreizehnlinden, z izrazitimi Gregorč. opazkami ob robu. Posodi jih rodoljubni gospodični, ki mu točno knjigo vrne, potem, ko je hvaležnovdana za posojilo izbrisala skrbno vse opazke iz knjige... Sicer mi je tudi to uganka, zakaj se je zasedral Dornik tako udobnoširoko za Glonarjevim govorom, ki je bil govorjen v izobraževalno-slovesnem krogu in ni niti toliko ambiciozen ko Levčev

¹ Opekov članek pojasnjuje, kako je mogel napisati Grafenauer, da je »Njega ni« narodna. Gregorčič jo je res označil takó. Označil pa je le motiv pesmi: Vsi so prihajali, njega ni b'lo. Podobno pri »Izgubljenem cvetu«, kjer je misliti na motiv: je krancelj šel. Nezavednoasociativno je tu čustvoval Gregorčič celo v »narodnem« tonu Vodnikove četverovrstičnice!

»slavospev«. S sodbo o Levcu, da si ni prav upal približati se poezijam s kritikom«, si je sicer sodil Dornik sam.

Dr. I. Pregelj.

Stanko Majcen: **Kasija**. Drama v treh dejanjih. Ljubljana 1919. Izdala in založila Nova založba.

Naslov je jedro in vsebina te drame. Kasija je ženska, ki živi v spremenljivem in nezdravem ozračju. To ozračje jo sicer pritegne, a njene osebnosti ne ubije. Iz zatišja sega, kakor vsaka ženska: po kosu »tistega življenja, ki ga ni dosegla in ga ne doseže nikoli« (42). Trpi ljudi, a se jih tudi lahko otrese, le enega se oklene in tam se vara. To je njena tragika, zato končno krikne: »Majka, varali so me!« Različni ljudje žive z njo ali se vsaj seznanijo, edini pa, ki jo doume, je žid, zdravnik dr. Levay, a ta operater človeške duše vse samo opazuje in konstatira ter ostane vsem dogodkom ob strani, zato ga skoro znanca ne moremo imenovati. Časnikarja Müllerja Kasija trpi in družabno potrebuje — za življenje in za svet — na nadporočnika Ivančiča pa se opre njena duša. Tedaj, ko si upa z Müllerjem stopiti iz tihega življenja med družbo, — nastane »škandal«, in ker je nepredvidna Milka izblebetala o fotografijah, ki družbo postavijo v pravo luč, postane naenkrat družbi nevarna. Boj med strankama se sicer izvrši med stenami — a tisti Ivančič, ki takoj v ekspoziciji deklamira: »Vsakega dekleta posebej je zlata škoda... Ta družba, veste, je zrela za žetev... To bo žetev!« (11), ki sicer upa tvegati različne nevarnosti in kljub vojaški prepovedi obiskuje zasebne hiše, se zboji in povrh Kasijo nesramno ogoljufa ravno tam, kjer se ona dvigne v materinskem čutu, ogoljufa radi kariere, radi družbe, — ker razum to hoče. Ivančič je Slovenec, čuvstven idealizem se ga drži le kot obleka, v višji družbi ne hodi varno, njegova prvotnejša stran ga potegne v predmestje: »Pritlična hiša, rože na oknu, rdeča ruta v vetru, smeh in solze, luna in vodnjak« (21) — pa v njem ni moči, ki bi premagala strahopetnost, zato je koncem podlež tam, kjer bi ne bilo treba preveč žrtvovati, da bi postal poštenjak. Ivančič je smatral Kasijo za žensko, ki jih je najbrž mimogrede spoznal že več — a naletel je na močno dušo, ki ga moralno zmelje.

Drama ima za scenično bazo tiste dni v Belgradu, ko je dozoreval razpad avstro-ogrske države, zato je nevarnost politične igre blizu. Pa politično ozadje je ostalo le kulturno ozadje. Res zijajo na odru in iz govorov prazne hiše, razdrta okna, na ulici stopa vojak z bajonetom, družba se šopiri v fotelih, policijsko igro igra dokaj nespretno polkovnik Carneri, a vse to, kar nas v drami resnično zanima, so ljudje s svojim globljim nehanjem. Kos življenja je to, ne prelistan, temveč preiskan, doumet, njega delci, živci in njih delovanje. Iskanje in pokazivanje zadnjih, najmanjših vzrokov gotovih dejanj, za katere je značaj še vedno preveč splošen in večkrat tudi krivičen pojem, to je dejanje te drame. Tisti, ki so pisali knjige o poetiki, so trdili, da dejanje izvira iz značaja, ali pa da dramatično dejanje predstavlja razvoj značaja. Povedali so premalo, ker umetnost in še najbolj dramatična je v tem, kako globoko zna kdo privzdigniti ljudi iz celote, ki jo imenujemo življenje, in jih pokazati same, cele, prave — kratko: izločiti jih iz miljeja. Drame življenja ne tvori samo naš značaj, temveč tudi milje, v katerem smo, in